

УДК 330.341.1

ЛЕБЕДЕВА Лариса, к. е. н., ст. викладач кафедри економічної теорії
та конкурентної політики КНТЕУ

ПРО МЕТОДОЛОГІЮ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Розкрито проблему зміни методології дослідження економіки, застосування нових принципів і методів наукового аналізу за умов становлення постіндустріального суспільства, а саме системного методу, принципу методологічного плюралізму. Виокремлено та обґрунтовано визначальні принципи сучасної методології дослідження постіндустріального суспільства.

Ключові слова: методологія дослідження економіки, постіндустріальне суспільство, постіндустріальна економіка, цивілізаційний підхід, людиноцентричність, творчість, соціально-культурний розвиток.

© Лебедева Л., 2013

28

 ISSN 1727-9313. ВІСНИК КНТЕУ. 2013. № 2

Лебедева Л. О методологии исследования постиндустриальной экономики.

Раскрыта проблема изменения методологии исследования экономики, применения новых принципов и методов научного анализа в условиях становления постиндустриального общества, именно системного метода, принципа методологического плюрализма. Названы и обоснованы определяющие принципы современной методологии исследования постиндустриального общества.

Ключевые слова: методология исследования экономики, постиндустриальное общество, постиндустриальная экономика, цивилизационный подход, человекоцентричность, творчество, социально-культурное развитие.

Постановка проблеми. Досі в Україні спостерігаються наслідки світової фінансової кризи: спад обсягів виробництва, ознаки нестабільності у банківському секторі, зростання (порівняно з минулими роками) курсу долара до гривні, валового зовнішнього боргу тощо. Однак ця криза – не поодиноким явищем розладу функціонування інститутів ринкової економіки та індустріального суспільства, а системний процес переходу до нової стадії цивілізаційного зростання – стадії становлення постіндустріального суспільства, що пов'язана зі значними змінами як в інститутах суспільства, так і в економічній сфері. З її настанням набуває актуальності обґрунтування нової системи принципів і методів пізнання економічної дійсності, сучасної методології дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню постіндустріального суспільства та методологічних проблем його дослідження присвячені праці багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених: Д. Белла, В. Іноземцева, Е. Тоффлера, С. Хантингтона, В. Ільїна, В. Базилевича, В. Гейця, Ю. Зайцева, В. Савчука, А. Чухна [1–8] та ін. При цьому чимало питань залишаються невирішеними, зокрема потребує подальшого вивчення система правил і процедур дослідження нової організації економічних відносин – постіндустріального суспільства: адже нова дійсність вимагає й нової методології її дослідження.

Метою статті є виокремлення нових методологічних принципів і методів дослідження економічної дійсності за умов становлення та розвитку постіндустріального суспільства й економіки.

Результати дослідження. Методологію як сферу дослідження можна назвати "наукою про науку", "шляхом досягнення істини". У науковій літературі "методологія" трактується як система певних способів і прийомів, що застосовуються в тій чи іншій сфері діяльності (у науці, політиці, мистецтві тощо), а також вчення про цю систему, загальна теорія методу, теорія в дії [9, с. 365]. Економісти сутність цього поняття розуміють як "підсумок, синтез принципів і засобів пізнання, вироблених людством у процесі його пізнавальної та перетворювальної діяльності" [10, с. 10] та як "вчення про структуру, логічну організацію, методи та засоби діяльності" [11, с. 332].

Дослідивши поняття "постіндустріальне суспільство", можна констатувати, що існують різні трактування його сутності. Деякі вчені

отоотожнюють його з "постіндустріальною економікою". З одного боку, постіндустріальне суспільство – це теоретична абстракція, такий тип соціально-економічного ладу, що прийшов на зміну суспільству індустріальному, чи то "економіка знань", що широко вживається західними економістами, чи економіка нового типу. У будь-якому випадку, використовуючи термін "суспільство майбутнього", мають на увазі таке суспільство, де сфера послуг домінує над сферою матеріального виробництва, інформація та знання стають основними факторами економічного зростання, творчість стає універсальною робочою діяльністю.

З іншого боку, під поняттям "постіндустріальне суспільство" можна також розуміти саме те суспільство з новими характеристиками, що виникає на базі постіндустріальної економіки. З цієї позиції, "постіндустріальне суспільство" – це та спільнота людей, що позитивно ставиться до творчої праці, інновацій, у структурі зайнятості якої переважає сфера послуг (що пов'язано зі зростаючою продуктивністю праці).

У дослідженні природи постіндустріального суспільства та його впливу на світовий економічний розвиток Світовий банк використовує поняття "економіка знань", що охоплює і поняття "інноваційна економіка". Світовий банк у своїй програмі "Знання заради розвитку" розробив спеціальну методологію (*Knowledge Assessment Methodology – КАМ*), що базується на чотирьох елементах (економічний та інституціональний режим, освіта та вміння, інформаційно-комунікативна інфраструктура, інноваційна система), на базі яких вимірюється рівень наближення країни до економіки знань або її досягнення у цій сфері, оскільки оцінюються як країни з розвинутою економікою, так і ті, що розвиваються. На базі показників КАМ розраховується Індекс економіки знань (*Knowledge Economy Index – KEI*), що оцінює успіхи країн за всіма чотирма елементами. За групами досліджується 146 країн, зокрема більшість країн Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) та більше ніж 90 країн, що розвиваються. Щоб забезпечити гнучкість порівняння між країнами, кожний показник відображається у двох варіантах: абсолютному і відносному (таке оцінювання здійснюється на базі нормалізованих даних за шкалою від 0 до 10), групуються ж країни за таким принципом: всі країни, країни регіону, країни з високими та низькими доходами (*таблиця*).

Отже, найкращі успіхи у побудові економіки знань за даними Світового банку на 2012 р., має Швеція. За методологією КАМ це означає, що країна має дієвий економічний та інституційний режим, під яким розуміють якісну регуляторну політику, адекватні тарифні та нетарифні бар'єри, ефективне законодавство; добре налагоджену інноваційну систему, що забезпечує ефективний механізм впровадження інновацій у виробництво; сучасну систему освіти, що готує освічені робочі кадри; інформаційно-комунікативні технології, що забезпечують швидкий доступ до інформації всіх учасників ринку.

**Індекс економіки знань
(країни лідери, Україна і Російська Федерація), 2012 р. [12]**

Країна	Рейтингова позиція	KEI	До 1995 р.	Індекс економічного та інституційного режиму	Індекс інноваційності	Індекс освіченості населення	Інформаційно-комунікативні технології
Швеція	1	9.43	0	9.58	9.74	8.92	9.49
Фінляндія	2	9.33	+6	9.65	9.66	8.77	9.22
Данія	3	9.16	0	9.63	9.49	8.63	8.88
Нідерланди	4	9.11	-2	8.79	9.46	8.75	9.45
Норвегія	5	9.11	+2	9.47	9.01	9.43	8.53
Нова Зеландія	6	8.97	+3	9.09	8.66	9.81	8.3
Канада	7	8.92	+3	9.52	9.32	8.61	8.23
Німеччина	8	8.9	+7	9.1	9.11	8.2	9.17
Австралія	9	8.88	-3	8.56	8.92	9.71	8.32
Швейцарія	10	8.87	-5	9.54	9.86	6.9	9.2
Російська Федерація	55	5.78	+9	2.23	6.93	6.79	7.16
Україна	56	5.73	-2	3.95	5.76	8.26	4.96

Серед десятки найуспішніших країн Фінляндія, Нова Зеландія, Норвегія, Канада, Німеччина покращили свої результати порівняно з 1995 р., Велика Британія та США "здали" позиції, зайнявши 14 та 12 місця відповідно, Японія посіла 22 місце.

Україна та Російська Федерація за індексом економіки знань на 56 та 55 місцях відповідно, рейтинг України погіршився на 2 пункти порівняно з 1995 р., тоді як Росія покращила свій рейтинг на 9 позицій. За оцінкою економічного та інституційного режиму Україна посідає 93 місце, отримавши у 3.95 бала, що у 2 рази менше середнього показника по Європі. За оцінкою інновацій Україна на 59 місці, за оцінкою інформаційно-комунікативних технологій – на 77, покращивши свої позиції на 19 позицій порівняно з 1995 р. Лише за оцінкою освіти Україна майже не поступається європейським країнам.

Із загальної оцінки нашої держави в рейтингу країн економіки знань можна зробити певні тривожні висновки. *По-перше*, в Україні дуже низькі показники ефективності економічного та інституційного режиму, які є основою для побудови розвиненої економічної системи взагалі та економіки знань зокрема. Без забезпечення захисту прав інтелектуальної власності та загальної дієвості законодавства неможливо побудувати прогресивний економічний лад, що викликає неабияке занепокоєння. *По-друге*, Україна має двократне відставання від країн великої сімки за витратами держави на дослідження та інновації. Це свідчить, що й у майбутньому зберігатиметься тенденція до відставання нашої країни

від світових лідерів у сфері наукових досліджень та інноваційних розробок. Отже, і перспектива побудови економіки знань залишається примарною. *По-третє*, в Україні не залишається резервів для майбутнього зростання, адже як постачальник дешевої робочої сили та сировини з низькотехнологічною та енергозатратною промисловістю Україна вже вичерпала себе.

Показники України у формуванні економіки знань та наведені висновки повинні стати поштовхом для глибокого осмислення поточних і стратегічних пріоритетів розвитку України. В епоху становлення постіндустріального суспільства необхідно переосмислити систему державних пріоритетів подальшого розвитку національної економіки та передбачити спрямування коштів державного бюджету на розвиток вітчизняних наукоємних технологій, підтримку науки та освіти, розробку та впровадження інновацій у виробництво.

При дослідженні закономірностей і проблем становлення та функціонування постіндустріальної моделі економічного розвитку, особливостей інституціональних форм, відповідних цій моделі соціальної системи, необхідно визначити ту сукупність методів, за допомогою яких можливо пізнати цю складну, за словами Д. Белла [1], аналітичну конструкцію. Основою парадигми таких досліджень слугує нова філософія поглядів на сутність і характер змін, які відбуваються у житті постіндустріального суспільства, його економічної системи, еволюції духовних цінностей людини й загалом системи факторів, за допомогою яких створюється продукт в умовах динамічного науково-технічного розвитку та поширення інтелектуальної власності. Визначальним чинником виникнення потреби у новій парадигмі досліджень є завершення етапу "автономії" економіки у цивілізаційному розвитку та зростаючий взаємозв'язок між соціальною та економічною сферами системи.

На думку Е. Тоффлера, ми стоїмо сьогодні на порозі нової доби синтезу [3]. В усіх інтелектуальних сферах діяльності, від точних наук до соціології, психології й особливо економіки, ми, ймовірно, побачимо повернення до великомасштабного мислення, до загальної теорії, до складання частин до купи. Як слушно зауважують вітчизняні науковці "нова вихідна концептуальна схема, модель постановки проблем і методів їх розв'язання перебуває у стадії формування, тому є радше потенційно перспективною, бо ще не домінує в системі традиційної методології" [7, с. 229–230].

Отже, нова методологія соціально-економічного дослідження постіндустріального суспільства ґрунтується на таких принципах:

- відхід від ідеології економізму й економічного детермінізму;
- заміна аналізу безсуб'єктної моделі на людиноцентричну, сприйняття людини як мети економічної діяльності, врахування її потреб та інтересів;
- сприйняття та врахування в економічному дослідженні багатомірності та складності економічного життя;

- визнання рівноправності економічних та позаекономічних чинників розвитку сучасної економічної та господарської систем;
- використання принципу методологічного плюралізму в економічному дослідженні.

На сьогодні стає очевидно, що сучасна людина у процесі вибору керується не стільки економічним розрахунком, скільки моральним задоволенням від споживання певного блага. У наукових колах дедалі частіше йдеться про відмову від "споживацького" суспільства, натомість про формування людини-особистості, що стає основою побудови та розвитку постіндустріального суспільства та економіки, саме тому економічний детермінізм втрачає свою актуальність. Подолання безсуб'єктного, позаособистісного ставлення до економічних процесів та явищ, орієнтація на створення людиноцентричного господарського механізму стає основою економічного розвитку. Адже важко заперечувати той факт, що надмірне спрощення економічної дійсності, відірваність реальності від теоретичної моделі стало однією з першопричин кризи економічної теорії. Саме тому нова політична економія ставить у центр свого дослідження людину як мету діяльності, а не її інструмент.

За умов становлення постіндустріального суспільства стає необхідним урахування в економічному дослідженні багатовимірності та складності економічного життя, визнання потреби у синтезуючому мисленні, адже, використовуючи інструментарій одного підходу чи школи ми розкриваємо лише частину істини, залишаючи цілісну проблему поза увагою. Саме тому значного поширення у новій методології дослідження набув принцип методологічного плюралізму. Представники методологічного плюралізму у філософії економіки (Б. Колдуелл, Л. Боленд, Д. Макклоскі та ін.) виступають проти єдиної методології економічної науки та "за свободу вибору методу дослідження" [13, с. 510]. На думку Колдуелла, визначальним положенням у методологічному плюралізмі є те, що "не існує універсального, логічно довершеного методу оцінки теорії" [14, с. 245]. Колдуелл зауважує, що будь-яке дослідження з позицій методологічного плюралізму повинне починатися з "раціональної реконструкції як робіт з методології економіки, так і різних дослідницьких програм у рамках економічної науки" [14, с. 245]. Завданням методології є виявлення, вивчення і порівняння принципів, на яких базуються різні школи, визначення сильних і слабких сторін відповідних теорій, а не просто пошук шляхів удосконалення існуючої теорії. Наступним кроком є критичний аналіз реконструйованої моделі та побудова на її основі нової, вдосконаленої теорії. При цьому, як зазначав австрійський філософ П. Фейербанд, "згодиться все", тобто будь-які методи дослідження [15]. Використання єдиного методу і виконання всіх його вимог, на думку Фейербанда, несумісне ні з реальною практикою наукового дослідження, ні з творчою природою пізнання.

Тобто, практична цінність методологічного плюралізму полягає в тому, що він "розв'язує руки" досліднику, не тримає його в рамках визнаної на певний час методології дослідження, при цьому значно розширюючи інструментарій його роботи.

Рівноправність економічних і позаекономічних чинників розвитку сучасної економічної та господарської систем стає визначальним принципом сучасної методології економічного дослідження, адже із задоволенням базових потреб у людини з'являється час на саморозвиток, задоволення культурних потреб, творчість та ін.

Останнім часом значного поширення набуває використання інституційно-цивілізаційного підходу до аналізу закономірностей функціонування і трансформації соціальних систем. Цивілізаційний підхід не сприймає відомого принципу формаційної парадигми про обов'язковість проходження кожним суспільством однакових етапів історичного розвитку, розглядаючи його як процес взаємовпливів і взаємозв'язків сукупності різних цивілізацій, яким притаманні власні специфічні форми розвитку.

Арнольд Тойнбі визначив цивілізацію як найменший блок історичного матеріалу, до якого звертається той, хто намагається вивчати історію власної країни. Цивілізація – це одиниця суспільного життя, що має межі у часі і просторі, складовою частиною якої є історія країни [16].

Своє розуміння поняття цивілізації С. Хантінгтон виклав у статті "Зіткнення цивілізацій". Цивілізація за Хантінгтоном – культурна спільнота найвищого рангу, вище якої знаходяться видові (у культурному вимірі) ознаки роду людського. Поділ на цивілізації відбувається за сукупністю особливостей, зокрема таких, як мова, історія, релігія, звичаї, інститути. "Цивілізація є певною культурною сутністю. Села, регіони, етнічні групи, народи, релігійні общини – всі вони володіють своєю особливою культурою, що відображає різні рівні культурної неоднорідності" [4].

У книзі Елвіна Тоффлера "Третя хвиля" [3] цивілізаційний процес розвитку представлений у вигляді "трьох хвиль", тобто стадій розвитку суспільства, економіки, технологічного способу виробництва та ін., що змінювали одна одну впродовж історичного розвитку. Фундаментальною ознакою країн "першої хвилі" була роль землі як основного фактору виробництва, основи економіки, життя, культури, сімейної структури та політики. За часів другої хвилі ця роль належала капіталістичній власності – заводам і фабрикам, на яких виготовлялися різноманітні товари. Головною цінністю цивілізації *першої хвилі* є земля; *другої хвилі* – капітал, робоча сила, засоби виробництва; продуктивна сила *третьої хвилі* – знання та інформація. Такої класифікації історичної періодизації людства дотримувався і відомий дослідник постіндустріального суспільства Д. Белл, що виділяв три стадії історичного розвитку: доіндустріальну, індустріальну та постіндустріальну [1].

Головною рисою цивілізаційного підходу є надання першочергового значення людині, яка є відносно відокремленим індивідом, що активно і цілеспрямовано діє як суб'єкт суспільних відносин.

Представники цивілізаційного підходу розглядають економічні явища через призму системного аналізу, зокрема це передбачає:

- необхідність розгляду предмету як цілісного утворення, що містить певні структурні рівні й має певну організованість, де кожен рівень виконує свої функції;
- основа пізнання будь-якого об'єкта через його розвиток, еволюцію;
- виявлення цілей та рушійних сил об'єкта;
- розгляд предмету в сукупності його складових, які мають більш якісні характеристики, ніж поодинці, тобто у їх синергетичному взаємозв'язку.

Нова загальнонаукова методологія досліджень у рамках цивілізаційного підходу використовує системно-синергетичний підхід до аналізу будь-яких процесів. Ця методологія має такі особливості [17, с. 35–37]:

- об'єкт наукового аналізу досліджується з позицій системності як складова більш широкого об'єкта (зовнішнє середовище). Відкидається ідея атомізму, згідно з якою незалежний, автономно існуючий об'єкт аналізу розглядається в абстракції та замінюється ідеєю його залежності від навколишнього середовища;
- об'єкт є цілісним утворенням, що має власну структуру. На рівні цілісності існують більш глибокі якості, ніж сума властивостей структурних елементів;
- вплив об'єкта наукового аналізу як цілого на його складові здійснюється через організацію взаємодії між ними;
- причини розвитку будь-якого об'єкта системно-синергетична методологія вбачає не лише у зовнішньому впливі, вона розглядає і внутрішні рушійні сили, притаманні йому, як дію, як саморух і саморозвиток об'єкта. Причому здійснюються вони через розгортання двох протилежних процесів – диференціації та інтеграції, єдність яких і забезпечує розвиток об'єкта наукового дослідження.

Розробка й обґрунтування нових правил, принципів і методів економічного дослідження має вагомим практичне значення, адже розуміння внутрішніх спонукальних мотивів і першопричин явищ, що відбуваються у зовнішньому середовищі, та способів їх пізнання є необхідним елементом життя та успішного функціонування як окремої людини, так і суспільства в цілому. Особливої актуальності це набуває нині, на зламі історичних епох та у період формування нової постіндустріальної цивілізації, адже питання двадцять першого століття стоїть так: або Україна увійде до кола розвинених постіндустріальних країн, або так і залишиться країною з нерозвиненими технологіями, в якій більшість населення живе за межею бідності.

Таким чином, використання у науковому дослідженні системного методу в аналізі сучасної дійсності робить можливим отримання більш

повної, сутнісної характеристики змін, що супроводжують процес формування постіндустріального суспільства. Адже для економічних суб'єктів сучасних економічних систем характерний постійний розвиток, зв'язки між ними мають нелінійний характер, а сама система перебуває в динамічному стані.

Системний підхід передбачає суттєві корективи при вивченні суспільства: виключає абсолютизацію однієї з його сторін і надання їй значення первинності відносно інших складових суспільства. Суспільство розглядається як складне утворення, до якого входять політична, економічна, соціальна й духовно-культурна підсистеми, що утворюють упорядковану нерозривну єдність. Застосування ж принципу методологічного плюралізму "розв'язує руки" досліднику, значно розширюючи інструментарій його роботи.

Сьогодні із задоволенням базових потреб основної частини населення постіндустріальних країн можливо стає реалізація людини як творчої особистості та її всебічний культурний розвиток. Із перетвореннями у структурі та якості елементів продуктивних сил, відносин власності у ХХІ ст. складаються умови як для зміни ролі людини у системі виробництва, так і для формування якісно нової парадигми розв'язання теоретичних і практичних проблем цієї зміни. Розуміння творчої праці як основного виду діяльності людини, визнання її внутрішніх потреб, існування людини як члена суспільства – все це є необхідними передумовами для трансформації індустріальної економіки, індустріального суспільства в постіндустріальне.

Висновки. Отже, визначальними принципами сучасної методології дослідження постіндустріального суспільства є відмова від доктрини економічного детермінізму, людиноцентричність економічного аналізу, визнання рівноправності економічних і позаекономічних чинників розвитку сучасної економічної та господарської систем, використання принципу методологічного плюралізму в економічному дослідженні, перехід від абстрактних схем і моделей господарських систем до дослідження умов і чинників самореалізації людини в економічному середовищі у цілісності її духовної, культурної, естетичної сторін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Белл Д.* Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования / Д. Белл. — М. : Academia, 1999. — 773 с.
2. *Иноземцев В. Л.* Современное постиндустриальное общество: природа, противоречия, перспективы / В. Л. Иноземцев. — М. : Логос, 2000. — 304 с.
3. *Тоффлер Э.* Третья волна / Э. Тоффлер. — М. : АСТ, 2004. — 784 с.
4. *Хантингтон С.* Столкновение цивилизаций? [Электронный ресурс] / С. Хантингтон. — Режим доступа : www.nbu.gov.ua/polit/93hssc.htm.
5. *Базилевич В.* Метафизика экономики : монография / В. Базилевич, В. Ильин. — 2-е изд., испр. и доп. — К. : Знання ; М. : Рыбари, 2010. — 925 с.

6. Геєць В. М. Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії та розвитку / В. М. Геєць ; Ін-т екон. та прогнозув. НАН України. — К., 2009. — 864 с.
7. Зайцев Ю. К. Сучасна політична економія (проблеми та інституціональне поле предмета і методології досліджень) : навч. посіб. / Ю. К. Зайцев, В. С. Савчук. — К. : КНЕУ, 2011. — 337, [3] с.
8. Чухно А. А. Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення для України / А. А. Чухно. — К. : Логос, 2003. — 631 с.
9. *Философский энциклопедический словарь*. — М. : Советская энциклопедия, 1983. — 840 с.
10. Суслов И. П. Методология экономического исследования / И. П. Суслов. — М. : Экономика, 1983. — 216 с.-
11. *Большой экономический словарь* / под ред. А. Н. Азрилияна. — 4-е изд. доп. и перераб. — М. : Ин-т новой экономики, 1999. — 1248 с.
12. Офіційний сайт Світового Банку [Електронний ресурс] // Програма КАМ. — Режим доступу : <http://siteresources.worldbank.org/INTUNIKAM/Resources/2012.pdf>.
13. McCloskey D. N. *The Rhetoric of Economic Science: Essays on Methodology* / D. N. McCloskey. — Boston, 1983. — 549 p.
14. Caldwell B. J. *Beyond Positivism: Economic Methodology in the twentieth century* / B. J. Caldwell. — London, 1982. — 304 с.
15. Фейербенд П. Против методологического принуждения [Электронный ресурс] // Фейербенд П. Избранные труды по методологии науки. — М., 1986. — Режим доступа : kharzarar.skeptik.net/books/feyerab/metod/index.html.
16. Тойнби А. Цивилизация перед судом истории / А. Тойнби. — М. : Айрис-Пресс, 2006. — 592 с.
17. Степаненко С. В. Інституціональний аналіз економічних систем (проблеми методології) : монографія / С. В. Степаненко. — К. : КНЕУ, 2008. — 312 с.

Стаття надійшла до редакції 02.04.2012.

Lebedeva L. On the methodology of investigation of postindustrial economics.

The problem. *The current global financial and economic crisis is not an isolated phenomenon of disorder in the functioning of institutions of the market economy and the industrial society, rather it is a systematic transitional process to a new stage of civilization growth – the forming of post-industrial society, that leads to the significant changes in the institutions of society itself and in the economy. With its arrival raises the need to justify a new system of principles and methods in economics, modern methodology of the study, that has become the purpose of this publication.*

The results. *The problem of changing scientific methodology in the economics, the application of new principles and methods of scientific analysis due to formation of postindustrial society have been analyzed in this article, including system method, the principle of methodological pluralism. The system method makes it possible to obtain more complete, essential features of the changes that accompany arrival of the post-industrial society. After all, agents in modern economic systems are characterized by continuous development, connections between them are nonlinear, and the system always is in a dynamic state. The method of methodological pluralism does not keep a researcher within one certain methodology, significantly expanding the tools of his work.*

The conclusions. *The defining principles of modern methodology in post-industrial society have been pointed out, namely: rejection of the doctrine of economic determinism;*

human centric economic analysis; recognition of the equality of economic and non-economic factors in the development of modern economic system; the shift from abstract schemes and economic models to the study of the conditions and factors of self-realization of man in the economic environment as the integrity of his spiritual, cultural, aesthetic sides.

Key words: methodology of investigation of economics, postindustrial society, postindustrial economics, civilization approach, human centrism, creativity, social and cultural development.

REFERENCES

1. *Bell D.* Grjadushhee postindustrial'noe obshhestvo. Opyt social'nogo prognozirovaniya / D. Bell. — M. : Academia, 1999. — 773 s.
2. *Inozemcev V. L.* Sovremennoe postindustrial'noe obshhestvo: priroda, protivorechija, perspektivy / V. L. Inozemcev. — M. : Logos, 2000. — 304 s.
3. *Toffler Je.* Tret'ja volna / Je. Toffler. — M. : AST, 2004. — 784 c.
4. *Hantington S.* Stolknovenie civilizacij? [Jelektronnyj resurs] / S. Hantington. — Rezhim dostupa : www.nbu.gov.ua/polit/93hssc.htm.
5. *Bazilevich V.* Metafizika jekonomiki : monografija / V. Bazilevich, V. Il'in. — 2-e izd., ispr. i dop. — K. : Znannja ; M. : Rybari, 2010. — 925 s.
6. *Gejec' V. M.* Suspil'stvo, derzhava, ekonomika: fenomenologija vzajemodii' ta rozvytku / V. M. Gejec' ; In-t ekon. ta prognozuv. NAN Ukrai'ny. — K., 2009. — 864 s.
7. *Zajcev Ju. K.* Suchasna politychna ekonomija (problemy ta instyucional'ne pole predmeta i metodologii' doslidzhen') : navch. posib. / Ju. K. Zajcev, V. S. Savchuk. — K. : KNEU, 2011. — 337, [3] s.
8. *Chuhno A. A.* Postindustrial'na ekonomika: teorija, praktyka ta i'h znachennja dlja Ukrai'ny / A. A. Chuhno. — K. : Logos, 2003. — 631 s.
9. *Filosofskij jenciklopedicheskij slovar'.* — M. : Sovetskaja jenciklopedija, 1983. — 840 s.
10. *Suslov I. P.* Metodologija jekonomicheskogo issledovaniya / I. P. Suslov. — M. : Jekonomika, 1983. — 216 s.
11. *Bol'shoj jekonomicheskij slovar' /* pod red. A. N. Azrilijana. — 4-e izd. dop. i pererab. — M. : In-t novoj jekonomiki, 1999. — 1248 s.
12. *Oficijnyj sajt Svitovogo Banku [Elektronnyj resurs] //* Programa KAM. — Rezhym dostupu : <http://siteresources.worldbank.org/INTUNIKAM/Resources/2012.pdf>.
13. *McCloskey D. N.* The Rhetoric of Economic Science: Essays on Methodology / D. N. McCloskey. — Boston, 1983. — 549 p.
14. *Caldwell B. J.* Beyond Positivism: Economic Methodology in the twentieth century / B. J. Caldwell. — London, 1982. — 304 c.
15. *Fejrbend P.* Protiv metodologicheskogo prinuzhdenija [Jelektronnyj resurs] // Fejrbend P. Izbrannye trudy po metodologii nauki. — M., 1986. — Rezhim dostupa : khazarzar.skeptik.net/books/fejerab/metod/index.html.
16. *Tojnbi A.* Civilizacija pered sudom istorii / A. Tojnbi. — M. : Ajris-Press, 2006. — 592 s.
17. *Stepanenko S. V.* Instyucional'nyj analiz ekonomichnyh system (problemy metodologii') : monografija / S. V. Stepanenko. — K. : KNEU, 2008. — 312 s.